

امنیت وارداتی؛ ریشه بحران‌های راهبردی جهان اسلام!

در چهار دهه گذشته، بخش مهمی از ساختار امنیتی جهان اسلام بر یک فرض نادرست استوار بوده است؛ اینکه امنیت را می‌توان از بیرون خرید، وارد کرد و به قدرت‌های خارجی سپرد. بسیاری از دولت‌های اسلامی تصور می‌کردند که با انعقاد پیمان‌های نظامی، استقرار پایگاه‌های خارجی، خرید انبوه تسلیحات پیشرفته و وابستگی به چترهای امنیتی قدرت‌های بزرگ، می‌توانند ثبات سیاسی و امنیت ملی خود را تضمین کنند. اما تحولات سال‌های اخیر از فلسطین و لبنان گرفته تا عراق، سوریه، یمن، دریای سرخ و خلیج فارس نشان داده است که امنیت وارداتی نه تنها امنیت پایدار تولید نکرده، بلکه خود به یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌گیری بحران‌های راهبردی در جهان اسلام تبدیل شده است.

واقعیت آن است که قدرت‌های فرامنطقه‌ای هیچ‌گاه با هدف تأمین امنیت ملت‌های مسلمان وارد منطقه نشده‌اند. منطق حضور آنان، حفظ منافع ژئوپلیتیکی، کنترل مسیرهای انرژی، مدیریت موازنه‌های منطقه‌ای و جلوگیری از شکل‌گیری یک قدرت مستقل اسلامی بوده است. در چنین چارچوبی، امنیت کشورهای اسلامی به کالایی وابسته تبدیل شد که عرضه‌کننده آن قدرت‌های خارجی بودند و مصرف‌کننده آن دولت‌های منطقه. نتیجه این وضعیت، شکل‌گیری نوعی وابستگی ساختاری بود که اراده مستقل کشورهای اسلامی را به تدریج تضعیف کرد.

یکی از مهم‌ترین پیامدهای امنیت وارداتی، گسترش بی‌اعتمادی میان کشورهای اسلامی بوده است. هنگامی که هر کشور امنیت خود را در ائتلاف با یک قدرت خارجی جست‌وجو می‌کند، همسایگان به چشم تهدید دیده می‌شوند و زمینه برای رقابت‌های فرسایشی فراهم می‌گردد. به همین دلیل، بسیاری از اختلافات سیاسی و امنیتی در جهان اسلام نه محصول تفاوت‌های مذهبی، بلکه نتیجه معماری امنیتی وابسته‌ای است که کشورهای اسلامی را به جای همکاری، در مسیر رقابت و واگرایی قرار داده است. در چنین شرایطی، مفهوم «امت اسلامی» به تدریج جای خود را به محاسبات محدود امنیتی و ائتلاف‌های موقت داده است.

تحولات اخیر منطقه نشان داد که حتی پیشرفته‌ترین سامانه‌های تسلیحاتی و گران‌ترین قراردادهای نظامی نیز قادر به تضمین امنیت واقعی نیستند. کشورهایی که میلیاردها دلار صرف خرید تجهیزات دفاعی کرده‌اند، در بسیاری از بحران‌های منطقه‌ای نقش تعیین‌کننده‌ای نداشته و عملاً به تماشاگر تحولات

تبدیل شده‌اند. در مقابل، بازیگرانی که بر توان داخلی، ظرفیت‌های بومی و اراده سیاسی خود تکیه کرده‌اند، توانسته‌اند معادلات امنیتی را تحت تأثیر قرار دهند. این واقعیت نشان می‌دهد که امنیت بیش از آنکه محصول خرید تجهیزات باشد، نتیجه تولید قدرت است.

از سوی دیگر، تجربه سال‌های اخیر آشکار کرده است که قدرت‌های خارجی نیز دیگر توان مدیریت کامل بحران‌های منطقه را ندارند. شکست پروژه‌های مختلف در غرب آسیا، ناتوانی در مهار تنش‌های فزاینده، کاهش قدرت بازدارندگی سنتی و افزایش نقش بازیگران بومی نشان می‌دهد که دوران کنترل مطلق منطقه از بیرون به پایان خود نزدیک شده است. این تحول، ضرورت بازاندیشی در الگوی امنیتی جهان اسلام را دوچندان می‌کند.

در این میان، جغرافیا بار دیگر به یکی از مهم‌ترین منابع قدرت تبدیل شده است. تنگه‌های راهبردی، مسیرهای انرژی، موقعیت‌های ترانزیتی، عمق سرزمینی و ظرفیت‌های انسانی منطقه، سرمایه‌هایی هستند که قابل خرید و انتقال نیستند. امنیت پایدار زمانی شکل می‌گیرد که این ظرفیت‌های طبیعی با توان بومی، انسجام داخلی و همکاری منطقه‌ای پیوند بخورند. به همین دلیل، آینده امنیت جهان اسلام نه در پایگاه‌های نظامی خارجی، بلکه در سازوکارهای همکاری میان کشورهای مسلمان رقم خواهد خورد.

از منظر گفتمان تقریب نیز امنیت وارداتی یکی از مهم‌ترین موانع وحدت اسلامی محسوب می‌شود. هر اندازه وابستگی امنیتی به قدرت‌های بیرونی افزایش یابد، زمینه‌های شکل‌گیری سوءظن، رقابت و قطب‌بندی در میان کشورهای اسلامی بیشتر می‌شود. در مقابل، حرکت به سوی امنیت منطقه‌محور می‌تواند بستر مناسبی برای گفت‌وگو، اعتمادسازی و همکاری میان دولت‌ها و ملت‌های مسلمان فراهم آورد. تقریب مذاهب و وحدت اسلامی زمانی از سطح شعار به عرصه واقعیت وارد می‌شود که کشورهای اسلامی امنیت خود را نه در ائتلاف با بیگانگان، بلکه در همکاری با یکدیگر جست‌وجو کنند.

امروز جهان اسلام در برابر یک انتخاب تاریخی قرار دارد؛ ادامه مسیر وابستگی امنیتی و تداوم چرخه بحران‌ها، یا حرکت به سمت الگویی جدید که بر سه پایه جغرافیا، توان بومی و اراده سیاسی استوار باشد. تجربه دهه‌های گذشته نشان داده است که امنیت خریدنی نیست و ثبات پایدار وارد نمی‌شود. امنیت واقعی زمانی شکل می‌گیرد که کشورهای اسلامی از مصرف‌کننده امنیت به تولیدکننده امنیت تبدیل شوند. شاید مهم‌ترین درس تحولات اخیر منطقه همین باشد که آینده جهان اسلام نه در «امنیت وارداتی»، بلکه در «امنیت مشترک اسلامی» رقم خواهد خورد.

